

DEMOKRATIENS

VÄDJAN TILL ENVAR

NÄR den fulla demokratien infördes i Sverige på senhösten 1918 — »under denna stormtids luftdrag från den skakande världen runt omkring», som dåvarande statsminister Edén yttrade — framhöll denne som författningsuppbyggelsens stora framtidsvinning, att alla folkets krafter hädanefter kunde föra fram sina krav och att de alla kunde samlas i det gemensamma arbetet för fosterlandets väl i rikets ärenden och kommunernas. Att det icke alltid blivit så helt med »gemensamheten» — om man nämligen däri inlägger en anda av vidhjärtat samförstånd — är alltför väl känt från de senaste årens regeringsdiktatur över riksdagen för att detta gamla tema här ånyo skall dryftas. I stället vilja vi diskutera uttrycket »alla», det lilla ord ur demokratiens magi, som kan vara lika sant som falskt.

Författningsuppbyggnaden ökade väljarkåren med inemot 200 procent och gjorde ett par miljoner nya människor till politiskt fullvärdiga medborgare. Den drog framför allt kvinnorna in i det politiska livet och hävde därigenom kvinnornas politiska omyn-dighetstillstånd. Den stegrade vidare partiorganisationernas arbete, utan att därför nämnvärt ändra karaktären av deras uppgifter och metoder. Men i ett hänseende ledde den till en effekt, rakt motsatt den avsedda. Under de tjugo förflutna åren har man undan för undan kunnat skönja, att det politiska intresset i de förut »ledande» politiska kretsarna påtagligt mattats. Den politiska aktiviteten har företrädesvis kännetecknat andra samhällsgrupper, enkannerligen de läger som nu inneha makten och härligheten. I stället för att den fulla demokratien borde ha stärkt det politiska intresset jämnt så mycket som motsvarade de nya väljarnas kvantitet, kan man beteckna demokratiseringen så som om nya grupper tågade in på scenen, samtidigt som en del äldre grupper togo sin Mats ur skolan och avtroppade.

När vi här ovan talat om det politiska intressets avmattning avse vi icke valdeltagandet. Den politiska ansvarskänslan på val-

dagen i de högre socialklasserna har alltid varit jämförelsevis hög, och röstfrekvenssiffrorna ha ej gått tillbaka. Icke heller åsyfta vi den borgerliga representationen i riksdagen. Riksdagen lockar alltjämt, och säkerligen uthärdar den borgerliga representationen en kvalitativ jämförelse med gångna tiders, helst om man tar hänsyn till att kvantiteten starkt reducerats och därmed underlaget för selektionen; eftersom särskilt näringslivets försvagade representation under senare år ofta påtalats, kan man erinra om hurusom förstakammarhögern under de allra sista åren förstärkts med en kontingent mycket aktiva och dugliga män från det produktiva livet. Däremot torde städernas borgerliga representation i de kommunala organisationerna ej tåla en jämförelse med tidigare, otvivelaktigt sammanhängande med att det föga fagnar att tillhöra en maktlös minoritet under socialiststyre. Icke heller tro vi att den materiella offervilligheten — vare sig det gäller stöd åt allmänna ideella företag eller åt den partiåskådning, som vederbörande hyllar — nu är mindre än förr. Likaledes vore det oriktigt att lämna ur räkningen, att den borgerliga opinionen vid vissa tillfällen kunnat framträda vaket, kraftigt, eftertryckligt: utan att de borgerliga kretsarna så oefftergivligt krävt en upprustning av 1925 års stympade försvar skulle således socialdemokraterna efter nederlaget vid 1936 års riksdag med all sannolikhet icke ha omformat sin försvarspolitik med så snabb regi som nu skedde.

Allra minst kan den avmattade politiska aktiviteten i de förut ledande samhällsgrupperna identifieras med en känsla av minskat ansvar för den uppgift i samhället, som vederbörande fått på sin lott — det må nu vara fråga om en ämbetsman, en officer, en präst, en vetenskapsidkare, en industriman. Tvärtom fordrar det dagliga yrket i regel nuförtiden obönhörligen mera tid, koncentration och kraft än tidigare; politiserandet var förr ofta ett sätt att fördriva en fritid, som numera icke i samma utsträckning står till förfogande. Och vad särskilt nutidens industrimän beträffar, äro de i allmänhet fyllda av en social ansvarsmedvetenhet, som arbetarna säkerligen äro de första att erkänna. Det finnes således ett kausalsammanhang mellan den ökade intensiteten och pliktmedvetenheten i det dagliga värvet å ena sidan och den mera utbredda avhållsamheten från deltagandet i politisk verksamhet eller opinionsbildning å den andra.

Emellertid rör det sig härvid icke blott om en ökad plikttrohet

i den dagliga gärningen. Det är också fråga om en förskjutning av en principåskådning. Officerarna anse att försvarets sak skadas, om de politisera till förmån för en annan partibildning än de härskandes. Ämbetsmännen vilja visa politisk neutralitet, ibland kanske dock blott för att icke äventyra sin egen karriär. Prästerna vilja icke stöta sig med oliktankande församlingsbor eller förlänga vägen till dem. Vetenskapsmännen gå upp i sin forskning, och industrimännen ursäkta sig med tidens jäkt samt arbetets krav.

Motiven för den politiska abstinensen kunna sålunda vara de aktningvärdaste. En blott för sitt kall tjänande officerskår, en opolitisk förvaltning, ett av politikens världsliga materia obesmittat prästerskap — allt detta erbjuder från många samhällssynpunkter oavvislig styrka. Mot politiserande officerare ha exempelvis Frankrike och Finland stiftat lagar, mot en politiserande förvaltning England, mot politiserande präster Schweiz o. s. v. Vi lämna därhän om det skall bli möjligt att inom nämnda grupper hos oss sätta i system den politiska obefläckelsen — med brytande av seklers traditioner och för övrigt utan att opinionen synes ha krävt det. Men tendensen är tydlig nog och den förtjänar både att observeras och att diskuteras. Den är på gott och ont. Vad som på gott kan anföras inom de nämnda tre huvudkategorierna, gäller dock icke om många andra grupper och personer med fri ställning och utan samma respektabla motiv att bemantla sitt politiska intresse med.

Man frågar sig mången gång, var ledarviljan nu finnes hos de grupper, som förut voro de maktbesittande. Vi mena med ledarvilja härmed främst ambitionen att delta i opinionsbildningen och påverka denna samt därmed avgörandena. Obestridligen är det numera mycket ovanligt, att utanför den aktiva politikens led auktoritativa och i sina ställningar ledande personer spontant göra uttalanden eller framkasta uppslag eller på annat sätt appellera till den allmänna opinionen. De kunna göra förträffliga inlägg vid sina organisationers förhandlingar, de kunna i officiell ställning avge de mest grundliga yttranden över remitterade förslag inom sina fackgebit men de blanda sig högst ogärna i den offentliga debatten. Allra minst äro de benägna att t. ex. efter något partiledareuttalande ge sitt instämmande till känna och därmed ytterligare accentuera detta. Framför allt saknar man den friska positiva diskussionen, åtminstone innan det bli-

vit för sent och personer ur andra läger med mindre hämningar redan tillägnat sig patenträtten till dem. Vi vilja visst icke generalisera eller förbise undantagen från regeln, och naturligtvis äro omogna och förflugna projekt sämre än inga projekt alls. Men man efterlyser ofta förgäves ledarviljan och ledarinstinkten hos de auktoritativa männen.

Ett par iakttagelser ligga i öppen dag. Politisk abstinens innebär för statstjänargrupperna, att de delvis avsäga sig den ledande roll, som de genom sina aktivaste krafter förut utövade exempelvis genom skriftställarverksamhet eller som ledamöter av offentliga församlingar. Politiken och partierna ge de primatet. Och medan de kvalificerade experterna ställa sig utanför riksdag eller stadsfullmäktige, fyllas deras platser av lägre tjänstemän, som visserligen ibland kunna vara dugliga fackmän men främst väljas för att tillvarata ej de allmänna utan kårintressena. För det offentliga livet blir det en blodavtappning. En följd är att det politiska urvalet måste göras inom en mindre krets, och dessutom bland en ofta mindre sakkunnig krets med all sannolikhet för att urvalet blir sämre än eljest. Ett annat resultat är att ansvaret hos vederbörande för det allmänna och hela sättes tillbaka för ansvaret för delen, d. v. s. för det som han eller hon har till sitt dagliga värv. Överbetoningen av delansvaret understrykes så mycket mera, som det moderna organisationsväsendet ej sällan blivit både ett slags avledare och ersättning för det allmänna politiska intresset.

Det vore emellertid oriktigt att förbise, att mycket av det politiska ointresset bottnar i ren likgiltighet. Vi ha förut i dessa spalter påtalat den ej sällan förbluffande låga politiska allmänbildningen även i de kretsar, som eljest höra till bildningens privilegierade. En ursäkt härför kan visserligen anföras: våra dagars snabba reformtempo och massfabrikation av lagar samt den nuvarande reglerings- och sociallagstiftningens enormt komplicerade natur i jämförelse med den tid, då lagarna voro »få men goda», helst dessutom korta och mycket lättfattliga. Även riksdagsmännen ha förvisso nuförtiden svårt att grundligt sätta sig in i mer än bråkdelen av ärenden (sålunda torde blott ett fåtal jordbruksrepresentanter ha slagit i sig regleringspolitikens detaljer och medan det förr var en lätt sak för dem att skriva en motion om höjning eller sänkning av en tull, är det nu deras tragik att systemets intrikata konstruktion avskräcker andra än

specialisterna från att väcka motioner). Men även om utanförstående ej kunna ha tid att ta del av allt eller bli specialister, saknas nog ofta det goda uppsåtet att överhuvud »följa med» sin tid. Hur ofta baseras icke det enerverade och grälsjuka missnöjet över partier och beslut på rena ignoransen? Hur många föredraga icke att läsa engelska memoarer och slå i sig alla deras personpikanterier framför att häva en del av okunnigheten om sitt eget land i förfluten och närvarande tid? Och hur ofta förspilles icke energi hos dem, som verkligen ha politiskt intresse, på att ge träffsäkra analyser av det skedda i stället för att frankt kasta sig med positiva uppslag eller sakkritik in i striden om det kommande?

Delvis har naturligtvis likgiltighetsfenomenet sin sannolika förklaring i vacklan och tvehågsenhet inför allt det nya i Sverige och utomlands i vår brytningstid — den ingrodda borgerliga individualismen tar sig då gärna passivitetens uttryck. Den kan även ha sin grund i en resignationens och modstulenhets anda, som på sina håll vunnit insteg sedan den för tillfället härskande regimen stabiliserats. Antingen tror man ödesbestämt på dess långvarighet — liksom om något i den av människor och massuggestioner dikterade politiken vore oförgängligt och ödesbestämt — och anser det under sådana förhållanden lönlöst att spjärna emot udden, åtminstone så länge den s. k. välståndstegringen fortgår. Eller också vill man ogärna stöta sig med de maktägande i staten, länet eller kommunen. Denna fruktan kan måhända understundom ha sina erfarenhetsmässigt giltiga skäl, men i så fall vore det det starkast tänkbara gravamen mot andan i den nuvarande folkstyrelsen. Denna skall ju baseras på tolerans mot olikänkande eller — med andra ord uttryckt — på respekt för särmeningar och kritik. Kvintessensen i folkstyrelsen skall vara den fria tävlan mellan olika riktningar och hypotesen att den bästa meningen därunder skall utkristallisera sig. Kan man förstå intoleransen mot grupper och människor, som vilja kasta statskicket eller samhällsformen över ända i utbyte mot någon »fascistisk» eller kommunistisk styrelseform, borde dock en liknande intolerans vara utesluten gentemot dem, som vilja verka i det givna folkstyrets ram. Tjugo år efter den fulla demokratiseringen borde den politiska kulturen ha nått dithän, att lojalt politiskt arbete under andra fanor än den maktägandes ej bör uppväcka hämndekänslor hos dessa. Säkerligen ha vi — trots en valkampanjs halvsanningar eller rena lögner — kommit ett långt stycke

på denna väg. Vi vilja blott citera, vad riksdagsman H. Sten nyligen skrev i Skogsindustriarbetaren: »Alla de i riksdagen representerade borgerliga partierna, alltså inklusive högern, ha ställt sig på demokratiens grund. Häri bör då ligga en förpliktelse till att icke bära falskt vittnesbörd mot densamma eller mot andra partier, som stå på samma grund.» Är man från majoriteten så angelägen som man bedyrar om den kontroll, som det åligger oppositionen att utöva såsom ett oundgängligt inslag i det parlamentariska systemet, borde klenmodighet och ängslan ej behöva avhålla någon från att utnyttja demokratiens beprisade rättigheter.

Det viktiga ämnet skulle kunna föranleda många andra reflexioner. Vi inskränka oss till de strödda satserna här ovan. De ha ej till bakgrund något slags ringaktning för de intellektuella kvalifikationerna hos de nya samhällsgrupperna. De taga blott sikte på det växelspel, som i en demokratisk stat bör finnas mellan olika samhällslager och i vilket *alla* skola känna sitt positiva ansvar. Man må ha respekt för samtliga dem, som ej i oträngt mål skrika ut sina krav, liksom för de ämbetsmän, som ej låta politik gå före tjänsten; men ingen av dem, som ha något verkligt att säga, må på grund av sin samhällsställning förstummas eller känna sitt ansvar för det hela reducerat.